

ODNOS DRUŠTVENOG STATUSA I TEMELJNIH DIMENZIJA LIČNOSTI

Goran Milas, Ivan Rimac

Institut za primijenjena društvena istraživanja, Zagreb

UDK 316.66

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 23. 6. 1996.

Radom se pokušala utvrditi povezanost društvenog statusa i dimenzija ličnosti. Istraživanje je provedeno na 2432 ispitanika starosti između 18 i 76 godina. Nakon zasebne faktorizacije pokazatelja društvenog statusa i ličnosti, izlučene temeljne dimenzije međusobno su korelirane na cijelom uzorku, muškom i ženskom poduzorku te dobnog definiranim poduzorcima. Pokazalo se kako društveni status koji pojedinac ima tek u manjoj mjeri utječe na njegovu ličnost. Kvalifikacijski status negativno je povezan s autoritarnim konformizmom, dimenzijom koja se prema Eysencku nalazi u prostoru društvenih stavova, a prema modelu *Big Five* najbližija je zatvorenosti prema iskustvu. Niži materijalni status vjerojatno je odgovoran za veću količinu stresa kojemu je pojedinac izložen, što pridonosi većem stupnju tjeskobnosti i depresivnosti. Društveni status nije se pokazao značajno povezanim s nesocijaliziranim, impulzivnim i agresivnim osobinama ličnosti, što je u suprotnosti s Eysenckovim pretpostavkama.

UVOD

Različiti modeli i pristupi u izučavanju ličnosti ponajviše se razilaze oko pretpostavljenog temeljnog izvora različitosti ponašanja (Endler i Magnusson, 1976). Stara je dilema oblikuje li ponašanje u većoj mjeri pojedinčeva urođena struktura ili okolinski utjecaji. Iako se kroz povijest mogu pratiti kolebanja u jednom ili drugom smjeru, općenito se može zaključiti kako su krajnja gledanja u tom smislu sve rjeđa i kako se o biologizmu i situacionizmu u psihologiji i društvenim znanostima može govoriti samo uvjetno. Situacionističko gledište uglavnom je usredotočeno na zakone tipa podražaj-odgovor, tako da se determinante ljudskog ponašanja nalaze u okolinskim utjecajima. Zarana su takvom gledištu bili skloni sociolozi i socijalni psiholozi (Dewey i Humber, 1951; Lindsmith i Strauss, 1942), a njihovom stajalištu priklonili su se, u većoj ili manjoj mjeri, zagovornici teorije socijalnog učenja. Neki među njima uvažavali su postojanje unutarnjih regulativnih mehanizama (Dollard i Miller, 1950), a drugi su ih posve zanemarivali (Skinner, 1953). Teoretičari socijalnog učenja koji ih na-

sljeđuju ne spore postojanje unutarnjih čimbenika ličnosti, ali su primarno usmjereni prema vanjskim odrednicama ponašanja (Bandura, 1969; Mischel, 1973), no kasnije i takvo gledište biva relativizirano (Mischel, 1990).

Druga velika grupa znanstveno usmjerenih psihologa zastupa dispozicijsko gledište o razlikama u ljudskom ponašanju. Srž takvog stajališta sastoji se u uvjerenosti kako je ljudsko ponašanje determinirano nizom razmjerno stabilnih odrednica koje pokazuju vremensku i situacijsku dosljednost (Allport, 1961). Osobine ličnosti, prema takvom gledanju, nisu vezane uz određeni podražaj niti situaciju i razmjerno su vremenski postojeane.

Ipak, ni primarno biologistički usmjerene teorije ličnosti ne spore važnost utjecaja okoline pri oblikovanju ličnosti. Eysenck drži kako se ličnost razvija interakcijom naslijeđene genetičke strukture i utjecaja okoline posredovanih klasičnim i instrumentalnim uvjetovanjem (Eysenck, 1970; Eysenck i Eysenck, 1985; Eysenck, 1990). Pri tome naslijeđena biološka osnova određuje stupanj u kojem je pojedinca moguće socijalizirati, a utjecaji društva odgovorni su za količinu socijalizacijskih utjecaja (Eysenck, 1954). Prema postavkama Eysenckove teorije, konstitucionalni ekstravert izložen jakom socijalizacijskom pritisku može se razviti u fenotipskog introverta i obratno, biološki introvert može uslijed manjka socijalizacije postati fenotipski ekstravert. Spremnost prihvatanja socijalizacijskih utjecaja, odnosno usvajanja socijaliziranog ponašanja ovisna je, prema Eysenckovom mišljenju, o ekstraverziji (Eysenck, 1957; Eysenck, 1967; Eysenck, 1977) i psihoticizmu (Eysenck i Eysenck, 1976; Eysenck i Gudjonsson, 1989).

Društveni status može se u okviru prezentiranih teorija pojmiti kao socijalizacijski okvir unutar kojeg se biološki naslijeđena struktura ličnosti, koja se obično naziva temperamentom (Strelau, 1987), oblikuje u ličnost. Prema Eysenckovom mišljenju, osobe višeg društvenog statusa izložene su znatno intenzivnijem i dugotrajnijem procesu socijalizacije u odnosu na osobe nižeg društvenog statusa (Eysenck, 1954), što znači da bi one morale pokazivati i znatno socijaliziranije ponašanje ukoliko se pretpostavi ista ili slična biološka osnova. No takva pretpostavka ne mora biti sasvim opravdana. Naime logično je pretpostaviti kako socijalizacijski utjecaji posredovani društvenim statusom, odnosno položajem što ga pojedinac zauzima unutar društvene ljestvice, utječu na ličnost, ali je moguće zamisliti i obrnuti proces, u kojem odgovarajuće kvalitete ličnosti utječu na uzlazne ili silazne pomake duž društvene ljestvice.

Riječ je o izrazito važnom problemu koji je sasvim nezasluženo zapostavljen, kako u psihološkim tako i u sociološkim istraživanjima. Radovi koji govore o odnosu društvenog statusa i društvenih stavova mnogo su brojniji (Eysenck, 1951, 1971; Stacey i Green, 1971; Ray, 1983; Sidanius i Ekehammar, 1983; Ekehammar i sur., 1989; Buzov i sur., 1990) i preko njih se može posredno suditi o povezanosti ličnosti i društvenog statusa, zbog konceptualne bliskosti pojmova osobina ličnosti i stavova, kao temeljnih dispozicija ponašanja. Istraživanja koja se bave povezanošću društvenog statusa i osobina ličnosti izrazi-

to su rijetka. Cattell navodi sporadična istraživanja u kojima se pokazalo kako su samodovoljnost i smanjena surgencija (introverzija) izraženije u pripadnika višeg društvenog statusa, zbog, kako smatra autor, većih ograničenja što se postavljaju pojedincu i individualiziranog pristupa odgoju, kojima je karakterizirana socijalizacija unutar te grupacije (Cattell, 1950). Također, navodi se veća rigidnost nižeg društvenog staleža. Pojedininim istraživanjima nije utvrđena bitnija veza između pokazatelja društvenog statusa i ličnosti (Hošek i sur., 1984; Milas i sur., 1991). Zaključak koji se provlači kroz dosad provedena istraživanja svjedoči o razmjerno maloj determiniranosti ličnosti društvenim statusom, čak i kad nalazi pokažu statističku značajnost utvrđene relacije. Na temelju dostupnih nalaza teško je izvesti bilo kakve zaključke o naravi veze ličnosti i statusnih odrednica.

CILJEVI I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Temeljni cilj istraživanja predstavlja provjera važnosti utjecaja šireg društvenog konteksta posredovanog dimenzijama društvenog statusa na ličnost. Uz to, istraživanjem se nastoji provjeriti Eysenckova hipoteza o povezanosti društvenog statusa i količine socijalizacijskih utjecaja kojima je pojedinac izložen. Ukoliko su takve postavke opravdane, u osoba višeg društvenog statusa bile bi statistički značajno manje prisutne osobine nesocijaliziranog ponašanja poput impulzivnosti i agresivnosti. Uz to istraživanjem se pokušava načeti problem uzajamne kauzalnosti društvenog statusa i ličnosti te pitanje važnosti društvenog statusa u oblikovanju ličnosti u različitim životnim razdobljima. Očekuje se, naime, da će u ranijoj životnoj dobi kauzalnost nužno ići iz smjera društvenog statusa prema ličnosti, dok će u kasnijim životnim razdobljima društveni status gubiti važnost u oblikovanju ličnosti, ali se može pretpostaviti kako će u slučaju nekih dimenzija doći do inverzije kauzalnosti, tako da će osobine temperamenta povratno utjecati na društveni status. Ukoliko su takve postavke osnovane, očekuju se promjene u koeficijentima korelacije između osobina ličnosti i društvenog statusa u različitim dobno definiranim grupama.

METODA

Istraživanje je provedeno na 2434 ispitanika, dobno raspona između 18 i 76 godina (1556 muškaraca i 878 žena), ispitanih u većem broju gradova i naselja diljem Hrvatske. Istraživanje su proveli uvježbani anketari usmenim anketiranjem ispitanika.

Varijable društvenog statusa

Društveni status ispitanika mjeren je na temelju petnaest različitih pokazatelja: osobnog prihoda, prihoda domaćinstva, posjedovanja automobila, posjedovanja televizora u boji, broja soba u stana, posjedovanja vikendice, religioz-

nosti, spola, kvalifikacije, obrazovanja, mjesta stanovanja, mjesta rođenja, bračnog stanja, broja djece i dobi.

Upitnik ličnosti

Upitnik ličnosti sadržavao je 61 česticu uklopljenu u 14 skala s različitim intencionalnim predmetom mjerenja. Radilo se o skalama anksioznosti, manifestne i latentne agresivnosti, ekstraverzije, preosjetljivosti, traženja uzbuđenja, depresivnosti, impulzivnosti, hipomaničnosti, opsesivnosti, autoritarnosti, anomičnosti, rigidnosti i konformizma. Sadržajno je česticama pokriven cijeli spektar nepatološkog ponašanja.

Obrada podataka

Pokazatelji društvenog statusa i ličnosti zasebno su faktorizirani pod modelom zajedničkih faktora s iterativnim određivanjem komunaliteta. Broj značajnih latentnih dimenzija određen je *scree testom* (Cattell, 1966), ali zbog prigovora o arbitarnosti i subjektivnosti ovog kriterija, dodatno je broj temeljnih dimenzija provjeren metodom njihove ponovljivosti u različitim poduzorcima. Ukupni uzorak slučajno je podijeljen i na poduzorcima je zasebno provedena faktorska analiza uz prethodno utvrđen broj faktora (indiciran *scree testom*) i izračunani su koeficijenti kongruencije (Tucker, 1951).

Povezanost društvenog statusa i ličnosti utvrđena je korelacijom faktorskih bodova latentnih dimenzija jedne i druge grupe varijabli. Uz to, posebno su izračunani koeficijenti korelacije samo na ženskom i samo na muškom poduzorku, te korelacije na različitim dobno definiranim poduzorcima kako bi se stekao uvid u veličinu povezanosti društvenog statusa i ličnosti unutar različitih životnih prijelaza. Iako oštre granice ovih prijelaza nije moguće povući, ugrubo su dobne kategorije zamišljene kao mlada odrasla dob (18-25 godina), srednja dob (26-40) i zrela i starija dob (41+).

REZULTATI

Primjenom *scree testa* pokazalo se kako matrica korelacija indikatora društvenog statusa može biti objašnjena s tri temeljne dimenzije. Potvrdu da se radi o stvarnim a ne o slučajno proizvedenim kategorijama pružaju faktorske kongruencije izlučenih dimenzija na slučajno raspodijeljenom uzorku (tablice 1 i 2).

Isključivo kongruencije veće od .90 treba smatrati identičnima (Fulgosi, 1979), što potvrđuje postavku o stvarnoj trofaktorskoj strukturi proučavane matrice. U varimax poziciji ovi su faktori interpretirani kao *materijalni status* kojim su značajno zasićeni pokazatelji prihoda domaćinstva, osobnog prihoda, posjedovanje automobila, televizora u boji te broj soba u stanu; *kvalifikacijski status* određen kvalifikacijom i spremom ispitanika te *obiteljski status* s projekcijama

pokazatelja o broju djece, bračnom stanju i dobi. Sam broj i doseg korištenih pokazatelja nije dopuštao širenje faktorskog prostora i na druge kategorije prisutne u nekim drugim teorijskim modelima ili empirijskim istraživanjima (Saksida i Petrović, 1972; Hošek, 1988; Baranović i Rimac, 1991). Stoga podaci o dimenzionalnosti prostora više govore o ograničenosti postojećeg istraživanja no što bi upućivali na stvarnu prostornu složenost indikatora društvenog statusa. Ipak valja reći da su neka strana istraživanja provedena u većem broju zemalja utvrdila ponovljivost samo za dimenzije materijalnog (socio-ekonomskog) i obrazovnog statusa (Ekehammar i sur., 1987), pokazujući kako su upravo one najsnažniji generatori društvenog položaja.

Tablica 1
Faktorska struktura varimax faktora društvenog statusa

	STATUS		
	Materijalni	Kvalifikacijski	Obiteljski
PRIHOD DOMAČINSTVA	0.80	0.13	-0.06
PRIHOD	0.58	0.20	0.00
AUTOMOBIL	-0.46	-0.10	-0.11
TV U BOJI	-0.45	-0.18	-0.17
BROJ SOBA U STANU	0.45	-0.11	0.10
VIKENDICA	-0.26	-0.14	-0.02
RELIGIOZNOST	0.11	0.11	-0.02
SPOL	-0.10	0.07	0.02
KVALIFIKACIJA	0.25	0.89	-0.03
OBRAZOVANJE	0.25	0.80	-0.13
MJESTO STANOVANJA	-0.04	0.28	0.10
MJESTO ROĐENJA	0.07	0.26	-0.18
BROJ DJECE	0.15	-0.10	0.84
BRAČNO STANJE	0.17	0.01	0.65
DOB	-0.03	0.02	0.58

Tablica 2
Koeficijenti kongruencije faktora društvenog statusa u slučajno raspodijeljenim poduzorcima

	STATUS		
	Materijalni	Obrazovni	Obiteljski
Materijalni status	0.992	0.359	0.125
Obrazovni status	0.465	0.989	-0.183
Obiteljski status	0.222	-0.057	0.984

Tablica 3
Faktorska struktura varimax faktora ličnosti

	konformizam	neuroticizam	ekstraverzija	impulzivnost
aut	0.63	0.10	0.10	-0.03
agl	0.62	0.05	0.11	-0.01
kon	0.56	0.05	0.00	-0.01
aut	0.53	0.02	0.13	0.06
kon	0.53	0.03	0.08	-0.06
aut	0.52	-0.02	0.04	0.00
kon	0.49	0.07	0.06	-0.06
aut	0.47	0.19	-0.07	0.03
aut	0.44	0.11	0.09	0.03
agl	0.43	0.01	0.22	0.15
rig	0.43	-0.04	0.35	0.02
rig	0.42	-0.15	0.21	-0.02
aut	0.39	0.32	-0.04	0.08
rig	0.39	0.00	0.16	0.07
ano	0.39	0.22	-0.09	0.08
aut	0.37	0.06	-0.10	0.12
ano	0.37	0.02	0.08	0.04
agl	0.37	0.06	0.15	0.28
eks	0.34	0.07	0.07	-0.02
his	0.29	0.29	-0.06	0.07
rig	0.29	0.28	-0.21	-0.06
ano	0.29	0.18	-0.02	-0.02
his	0.18	0.17	0.14	0.03
dep	0.04	0.65	-0.02	0.15
dep	-0.03	0.64	-0.17	0.08
ops	0.00	0.62	-0.02	0.16
ops	-0.01	0.60	0.01	0.12
ops	0.06	0.56	-0.08	0.14
dep	-0.08	0.54	-0.20	0.05
ops	0.18	0.50	0.02	0.15
ank	0.07	0.46	-0.32	0.05
ank	0.05	0.42	-0.35	0.05
his	0.12	0.41	-0.03	0.04
ank	0.03	0.39	-0.36	0.08
aut	0.24	0.37	-0.05	0.03
his	0.22	0.26	0.25	0.00
uzb	0.09	0.25	-0.21	-0.08
aut	0.22	0.25	-0.04	0.09
aut	0.19	0.22	0.11	0.01
ano	0.18	0.22	-0.21	0.12
eks	0.18	-0.06	0.63	0.12
uzb	0.14	-0.11	0.63	0.04
uzb	0.15	-0.08	0.59	0.04
hip	0.31	-0.05	0.48	-0.01
eks	0.05	0.35	-0.48	0.02
hip	0.27	0.00	0.48	0.00
hip	0.36	0.02	0.48	-0.02
hip	0.32	-0.03	0.47	0.08
eks	0.09	0.33	-0.42	0.04
uzb	-0.04	-0.01	0.35	0.13
ank	0.11	0.25	-0.29	0.05
dep	0.05	-0.12	0.15	0.04
imp	0.05	0.15	0.12	0.64
imp	0.06	0.28	0.05	0.62
imp	0.17	0.17	0.15	0.58
agm	-0.13	0.17	-0.09	0.52
imp	-0.01	0.18	-0.08	0.50
agm	-0.22	0.21	-0.08	0.47
agl	0.12	0.02	-0.02	0.36
agm	0.19	-0.01	0.22	0.36
agm	-0.02	-0.10	0.11	0.28

Dimenzionalnost faktorskog prostora čestica ličnosti procijenjena je temeljem *scree* testa na četiri osovine, čija je stvarna egzistencija potvrđena i izračunanim koeficijentima kongruencije na slučajnim poduzorcima.

Tablica 4

Koeficijenti kongruencije faktora ličnosti u slučajnim poduzorcima

	Konformizam	Neuroticizam	Ekstraverzija	Impulzivnost
Konformizam	0.983	0.235	0.368	0.115
Neuroticizam	0.299	0.959	-0.318	0.414
Ekstraverzija	0.307	-0.440	0.948	0.045
Impulzivnost	0.139	0.412	0.145	0.951

Dimenzije su nazvane *autoritarni konformizam*, sa značajnim projekcijama čestica autoritarnosti, konformizma, latentne agresivnosti i rigidnosti, *neuroticizam*, zasićen depresivnošću, anksioznošću i opsesivnošću; *ekstraverzija*, zasićena ekstraverzijom, traženjem uzbuđenja i hipomanijom te *impulzivnost*, koju uobličavaju čestice impulzivnosti i manifestne agresivnosti. Dobivena struktura usporediva je s rezultatima dvaju temeljnih važećih strukturalnih modela u području ličnosti, onim Eysenckovim (Eysenck, 1947; Eysenck i Eysenck, 1985; Eysenck, 1990; Eysenck, 1991) i modelom nazvanim *Big Five* (Fiske, 1949; Tupes i Christal, 1958; Goldberg, 1981; Mc Crae i Costa, 1987; Digman 1990). Ekstraverzija i neuroticizam dvije su dimenzije koje popisuju oba ova modela. Dimenzija impulzivnosti bliska je Eysenckovom psihoticizmu, no ona predstavlja samo jednu njegovu facetu (Eysenck i Eysenck, 1977; Zuckerman, 1989), dok su druge, koje ukazuju na psihopatologiju većih razmjera, izostavljene iz upitnika, tako da prava usporedba nije moguća. Unutar modela *Big Five* impulzivnost se uglavnom može smatrati dijelom invertirane dimenzije savjesnosti (McCrae i Costa, 1985), a agresivnost ugodnosti (Costa i McCrae, 1992). Preostala dimenzija, Autoritarni konformizam, mogla bi se, unutar Eysenckova pojmovnog okvira, prepoznati kao mješavina društvenih stavova (konzervativnosti i tvrdokornosti) (Eysenck, 1954; Eysenck i Wilson, 1978) i uže sfere ličnosti (laganje) (Eysenck i Eysenck, 1976), dok bi njegovo mjesto u modelu *Big Five* bilo negdje u prostoru uokvirenom dimenzijama savjesnosti, ugodnosti i smanjene otvorenosti prema iskustvu (Riemann i sur., 1993).

Tablica 5

Korelacije faktora društvenog statusa i faktora ličnosti (Svi ispitanici, N=2432)

	Konformizam	Neuroticizam	Ekstraverzija	Impulzivnost
Materijalni status	-.05* ¹	-.17**	.06*	.03
Obrazovni status	-.22**	-.10**	.10**	-.03
Obiteljski status	.22**	.07**	-.02	-.02

1

Statistički značajne korelacije označene su zvjezdicama. Ukoliko je $p < .01$, označene su dvjema, a u slučaju $p < .05$ jednom zvjezdicom.

Korelacije faktora društvenog statusa i faktora ličnosti prikazane u tablici 5 pokazuju kako između ovih dvaju skupova varijabli postoje značajne, premda nevelike veze. Najveći stupanj međuovisnosti društvenog statusa i ličnosti primjetan je u slučaju dimenzije autoritarnog konformizma. Posebno su značajne veze između ove dimenzije i obrazovnog te obiteljskog statusa. Autoritarno-konformistički sklop ličnosti češće se javlja u obiteljskih ljudi, s većim brojem djece, nižeg obrazovanja i nešto nižeg materijalnog statusa. Nalazi su očekivani i sukladni s prijašnjim istraživanjima (Adorno i sur., 1950). Društveni status značajno je, iako u nešto manjoj mjeri, povezan i s neuroticizmom. Neuroticizam je primjetniji u osoba nižeg materijalnog i obrazovnog statusa te u ljudi izvan braka ili s manjim brojem djece. Ekstraverzija je malo, ali značajno pozitivno povezana s obrazovnim i materijalnim statusom. Nisu utvrđene nikakve statistički značajne veze društvenog statusa i impulzivnosti, što je u suprotnosti s Eysenckovom pretpostavkom prema kojoj bi socijaliziranost ličnosti (čija je invertirana mjera nedvojbeno impulzivnost-agresivnost) ovisila o količini socijalizacijskih učinaka (za koje se pretpostavlja da su brojniji u materijalno bogatijih i obrazovnijih slojeva) što ih pojedincu upućuje društvo.

Veze što su utvrđene na cijelom uzorku govore o postojanju međuovisnosti društvenih uvjeta i ličnosti, no nisu uzročno-posljedično objašnjive, čak ni na razini nagađanja. Utvrđene relacije dodatno pojašnjavaju veze nađene na različitim poduzorcima.

Tablica 6
Korelacije faktora društvenog statusa i faktora ličnosti (Ispitanici, N=1556)

	Konformizam	Neuroticizam	Ekstraverzija	Impulzivnost
Materijalni status	-.09**	-.14**	.04	-.01
Obrazovni status	-.16**	-.07*	.10**	-.06
Obiteljski status	.20**	.04	-.01	-.01

Tablica 7
Korelacije faktora društvenog statusa i faktora ličnosti (Ispitanice, N=876)

	Konformizam	Neuroticizam	Ekstraverzija	Impulzivnost
Materijalni status	.01	-.17**	.10*	.11**
Obrazovni status	-.32**	-.20**	.09*	.04
Obiteljski status	.27**	.14**	-.04	-.04

Usporedba korelativnih veza dobivenih na muškom i ženskom poduzorku ukazuje kako je veza društvenog statusa i ličnosti nešto naglašenija u žena, što može ukazivati na njihovu veću podložnost socijalizacijskim utjecajima ili veće negativne posljedice u slučaju deprivacije nekih socijalizacijskih uvjeta. Materijalni status je različito povezan s pojedinim dimenzijama ličnosti muškaraca i žena osim u slučaju neuroticizma. Visoki materijalni status u muš-

karaca povezan je s odsutnošću konformizma i neuroticizma, a u žena također s manjim neuroticizmom, ali i s povećanom ekstraverzijom i impulzivnošću. U muškaraca i žena primjetna je ista matrica povezanosti obrazovnog statusa i ličnosti, no žene su nešto osjetljivije na manjak obrazovanja, koji je u njih u znatno većoj mjeri povezan s konformizmom i neuroticizmom negoli u muškaraca. Čini se da brak i djeca povoljno djeluju na jačanje emotivne stabilnosti u žena, ali ne i u muškaraca.

Preostalo je još da se pokuša odgovoriti na pitanje o smjeru utvrđenog odnosa između društvenog statusa i ličnosti. Uobičajeno je da se uzročnost pripisuje društvenom statusu kao činitelju koji oblikuje odgovarajući socijalizacijski okvir utjecaja na biološki ustrojen temperament. No jednako je razumna i pretpostavka o uzajamnosti utjecaja društvenog statusa i ličnosti. Odgovor na to pitanje moguće je tražiti u analizi razlika u koeficijentima korelacije društvenog statusa i ličnosti različitih dobnih grupa. Takav prikaz pružaju tablice 5-8 i slike 1-4.

Tablica 8

Korelacija konformizma i društvenog statusa prema životnoj dobi

	KONFORMIZAM			značajnost razlike ⁴
	do 25 g. ¹	26-40 g. ²	41 i više g. ³	
MATSTAT	0.02	-0.03	-0.13**	p<.01
KVALSTAT	-0.24**	-0.21**	-0.22**	n.z.
OBITSTAT	0.09	0.13**	0.10**	n.z.

1 Poduzorak obuhvaća 221 ispitanicu i 347 ispitanika, ukupno 568

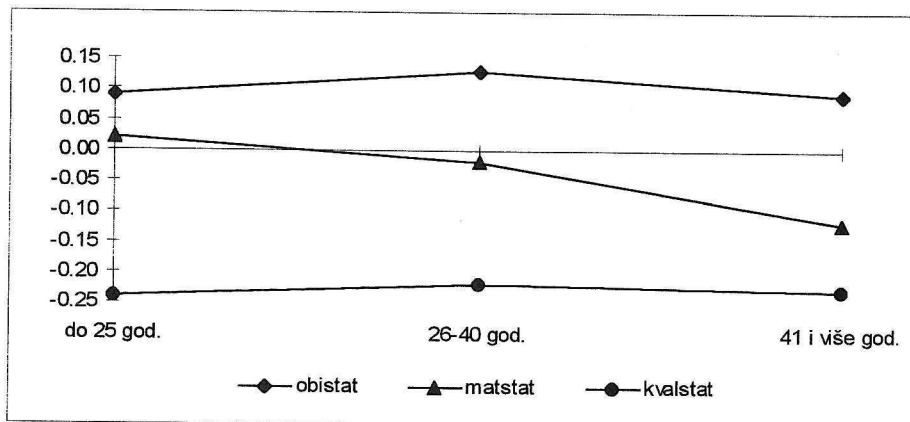
2 Poduzorak obuhvaća 382 ispitanice i 661 ispitanika, ukupno 1043

3 Poduzorak obuhvaća 273 ispitanice i 548 ispitanika, ukupno 821

4 Značajnost je računana prema Guilfordu (1956)

Slika 1

Korelacija konformizma i društvenog statusa prema životnoj dobi

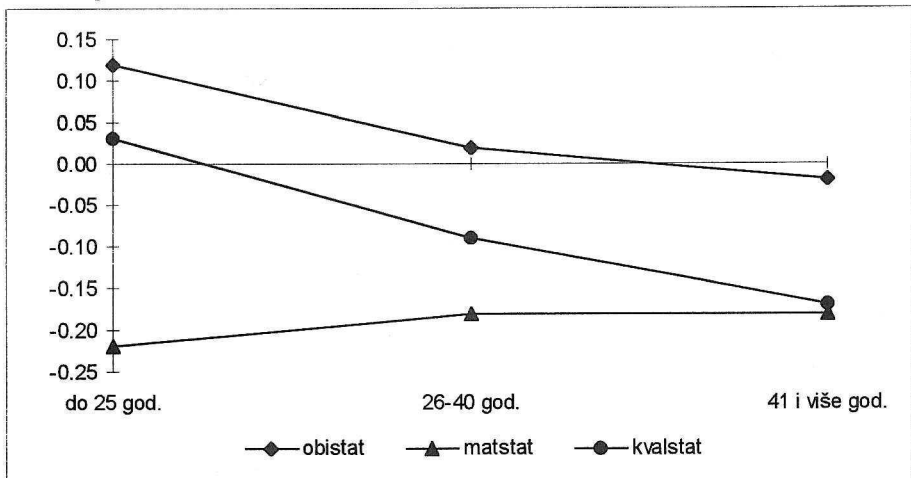

Iz tablice je jasno uočljivo kako značajna veza materijalnog statusa i autoritarnog konformizma postoji tek u srednjoj dobi, od četrdesete godine naviše. Stoga je jasno kako materijalni status ne oblikuje autoritarnu i konformističku ličnost u ranijoj dobi, odnosno da materijalni uvjeti ne igraju nikakvu ulogu u usvajanju autoritarno-konformističkog sklopa, barem ne do četrdesete godine. Razumno je pretpostaviti kako je uzročnost obrnuta, odnosno da autoritarne, konformistične i rigidne osobe imaju nešto manje uspjeha u stjecanju materijalnog bogatstva u odnosu na osobe drukčijih osobina. No ne treba odbaciti ni postavku o interakciji dobi i materijalnog statusa pri oblikovanju ličnosti. Moguće je naime pretpostaviti kako slabiji materijalni status dovodi do konformističnosti, no tek poslije četrdesete. Kvalifikacijski status u svim životnim periodima podjednako je povezan s autoritarno-konformističkim sindromom, što ne čudi uzme li se u obzir da promocija na obrazovnom planu obično završava do 25. godine. Logično je da obrazovanje pogoduje duhovnoj otvorenosti i fleksibilnosti, osobinama oprečnim konformizmu, autoritarnosti, dogmatičnosti i rigidnosti. Moguće je, međutim, da su obje varijable (obrazovanje i konformizam) uvjetovane inteligencijom. Bračni status i broj djece blago je povezan s konformizmom, podjednako u svakoj životnoj dobi.

Tablica 9
Korelacija neuroticizma i društvenog statusa prema životnoj dobi

	NEUROTICIZAM			značajnost razlike r
	do 25 g.	26-40 g.	41 i više g.	
MATSTAT	-0.21**	-0.17**	-0.17**	n.z.
KVALSTAT	0.03	-0.09*	-0.17**	p<.01
OBITSTAT	0.12	0.02	-0.01	

Slika 2
Korelacija neuroticizma i društvenog statusa prema životnoj dobi

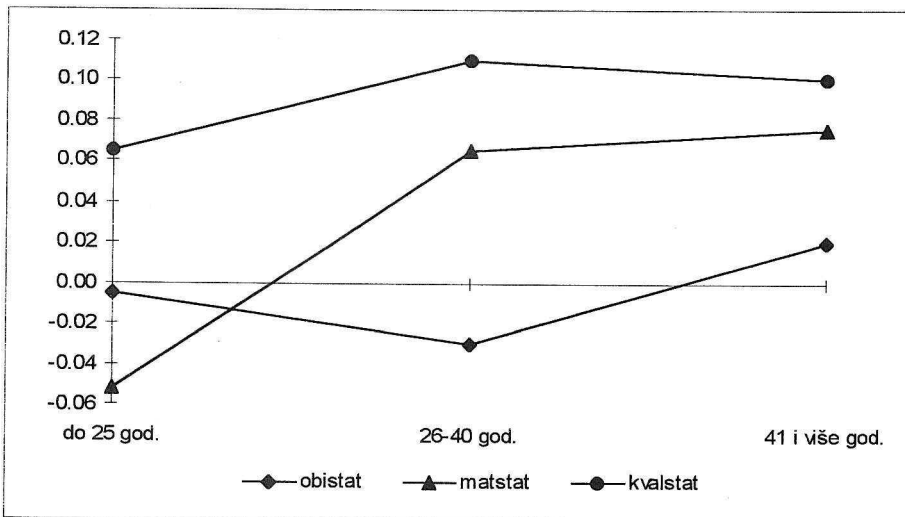

Kako se pokazalo, neuroticizam je – od dimenzija društvenog statusa najviše povezan s materijalnim stanjem. Veza je podjednako čvrsta u različitim dobnim kategorijama, što se može dvojako tumačiti. U ranijoj dobi (do 25 g.) gotovo je sigurno da slabiji materijalni status pogoduje izraženijoj tjeskobi i depresivnosti. Kasnije, međutim, nije izvjesno dovodi li slab materijalni položaj do snažnije tjeskobnosti ili se postojeći neuroticizam jednostavno negativno odražava na materijalni status. Vjerojatno je riječ o dvosmjernom procesu. Za kvalifikacijski se status pokazalo kako je u značajnoj mjeri odgovoran za smanjenje neuroticizma, no tek u razdoblju poslije dvadeset i pete, a posebice poslije navršene četrdesete godine. Obrazovanje, kako se čini, povoljno djeluje na rješavanje životnih problema zrele dobi, ali ne i mladenaštva.

Tablica 10
Korelacija ekstraverzije i društvenog statusa prema životnoj dobi

	EKSTRAVERZIJA			značajnost razlike r
	do 25 g.	26-40 g.	41 i više g.	
MATSTAT	-0.05	0.07	0.08*	p<.05
KVALSTAT	0.06	0.11**	0.10**	n.z.
OBISTAT	-0.01	-0.03	0.02	

Slika 3
Korelacija ekstraverzije i društvenog statusa prema životnoj dobi

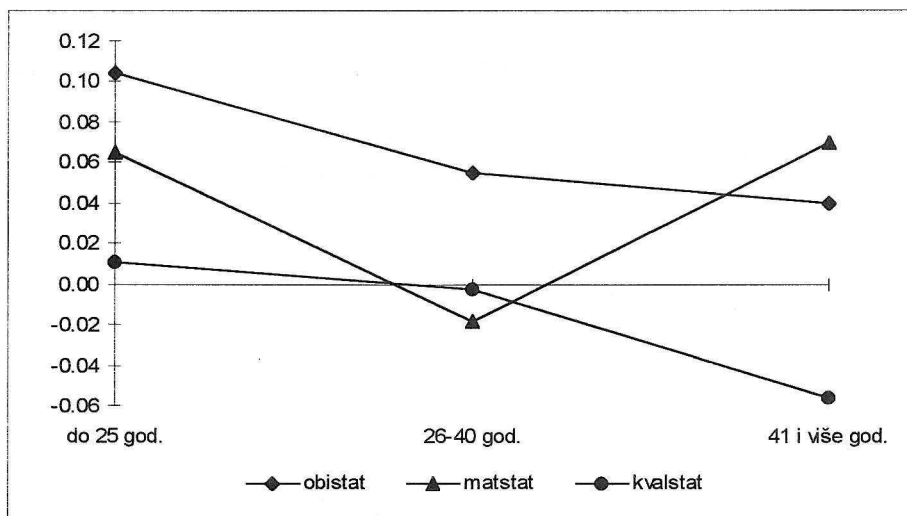
Veze društvenog statusa i ekstraverzije vrlo su niske. Prag statističke značajnosti prelaze samo one s materijalnim i kvalifikacijskim statusom, i to uglavnom u zrelijoj dobi. Veza materijalnog statusa i ekstraverzije značajno je viša u dobi poslije četrdesete u odnosu na onu prije dvadeset i pete. Podatak bi mogao ukazivati na ulogu ekstraverzije u poboljšanju materijalnog statusa

u zreloj dobi. Veze ekstraverzije i kvalifikacijskog statusa značajne su među ispitanicima starijim od dvadeset i pet godina, što znači da obrazovanje pridonosi ekstravertiranom ponašanju u zrelijoj dobi. Vjerojatno se radi o različitim životnim stilovima (npr. izlascima ili ostajanju u obiteljskom krugu) posredovanim također i obrazovnom razinom.

Tablica 11
Korelacija impulzivnosti društvenog statusa prema životnoj dobi

	IMPULZIVNOST			značajnost razlike r
	do 25 g.	26-40 g.	41 i više g.	
MATSTAT	0.06	-0.02	0.07	-
KVALSTAT	0.01	0.00	-0.06	-
OBITSTAT	0.10	0.05	0.03	-

Slika 4
Korelacija impulzivnosti i društvenog statusa prema životnoj dobi

Impulzivnost i agresivnost, kako je vidljivo, ni u kojoj dobno definiranoj grupi, nisu značajno povezane s društvenim statusom, što je u suprotnosti s Eysenckovom postavkom o povezanosti društvenog statusa, količine socijalizacijskih utjecaja i ličnosti.

DISKUSIJA I ZAKLJUČCI

Istraživanje je pokazalo kako između društvenog statusa i ličnosti postoje značajne, iako prilično niske korelativne veze. Visina povezanosti svjedoči o razmjernoj neovisnosti ličnosti od utjecaja šire društvene okoline posredovane

dimenzijama društvenog statusa prije negoli o nekakvom društvenom determinizmu. Utoliko su pristaše više biologističkog gledanja na narav ljudskih razlika u ponašanju bliži istini, barem kada se raspravlja o utjecaju šireg društvenog konteksta na osobine temperamenta. Ipak, položaj pojedinca u društvu donekle utječe na njegovu ličnost.

Obrazovna razina značajno utječe na usvajanje autoritarnog i konformističkog svjetonazora, koji se unutar Eysenckove teorije može smjestiti unutar kvadranta konzervativno-tvrdokornih društvenih stavova (Eysenck, 1954; Eysenck i Wilson, 1978), a unutar teorije *Big Five*, ona ponajprije odgovara definiciji zatvorenosti prema iskustvu (Costa i McCrae, 1992; Riemann i sur., 1993). Čini se da odlučujuću ulogu u povezivanju obrazovne razine i ove hibridne dimenzije ličnosti i društvenih stavova ima upravo veća ili manja otvorenost prema iskustvu, koja pojedincu ili omogućuje širu vizuru ili ga u suprotnom sprečava u dubljem promišljanju društvene zbilje, lišavajući ga mogućnosti zahvaćanja dalekosežnijih implikacija vlastitih postupaka i stavova. Uz to, obrazovna razina, kako se čini, pomaže u svladavanju problema što ih nosi život u zrelijim godinama (posebice nakon četrdesete), smanjujući pri tome razinu tjeskobnosti i depresivnosti.

Bolji materijalni status omogućuje pojedincu da tijekom različitih životnih razdoblja doživljava manje doze stresa, čime su u njega, prosječno gledano, stanja tjeskobnosti i depresivnosti manje izražena. No proces je u kasnijoj dobi vjerojatno dvosmjernan: emotivno stabilni pojedinci, prosječno bolje radne povijesti, u stanju su vjerojatno proizvesti nešto bolji materijalni status od neurotičnijih osoba. Čini se također da se i dimenzija konformističnosti negativno odražava na materijalni status. Veza je možda posredovana inteligencijom koja istodobno pridonosi većem nonkonformizmu i višem materijalnom statusu.

Obiteljski status značajno je povezan s autoritarnim konformizmom. Tome značajno pridonosi povezanost konformističnosti i dobi, no veza ostaje značajna i nakon što se dob učini razmjerno konstantnom (podjelom po dobnim kategorijama). Roditeljska uloga vjerojatno donekle pogoduje održavanju autoritarnih i konformističkih uvjerenja, ali i takva uvjerenja vjerojatno pogoduju bržem ulasku u brak i većem broju djece. Veza je stoga vjerojatno dvosmjerna.

Između dimenzije ličnosti koja okuplja impulzivno i agresivno ponašanje i društvenog statusa nije utvrđena statistički značajna povezanost, što problematizira Eysenckovu teoriju prema kojoj količina socijalizacijskih utjecaja posredovana pripadnošću različitim slojevima društva utječe na veću ili manju socijaliziranost ličnosti. Nije međutim sasvim jasno koji je dio postavke netočan – onaj o vezi količine socijalizacijskih utjecaja i društvenog statusa ili onaj o socijalizacijskim utjecajima i socijalizaciji ličnosti. Vjerojatnije je da se radi o prvoj pretpostavci, tako da je takvom rezultatu možda pridonijela i nejasna društvena stratifikacija hrvatskog društva koje se nalazi u procesu tranzicije.

LITERATURA

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswick, E. Levinson, D. J. i Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper and Row.
- Allport, G. W. (1961). *Pattern and growth in personality*. New York: Holt, Reinhart and Winston, Inc.
- Bandura, A. (1969). *Principles of behavior modification*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Baranović, B. i Rimac, I. (1991). Socijalna struktura zagrebačkih studenata. U: I. Magdalenić (ur.), *Društveni profil zagrebačkih studenata krajem osamdesetih*, Zagreb: IDIS.
- Buzov, Ž., Milas, G. i Rimac I. (1990). Odnos socijalnog statusa mladih i njihovih političkih orijentacija. *Revija za sociologiju*, 21, 61-68.
- Cattell, R. B. (1950). *Personality: A systematic theoretical and factual study*. New York: McGraw-Hill.
- Cattell, R. B. (1966). The scree test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1, 140-161.
- Costa, P. T. i McCrae, R. R. (1992). Four ways five factors are basic. *Personality and Individual Differences*, 13, 653-665.
- Dewey, R. i Humber, W. T. (1951). *The development of human behavior*. New York: Macmillan.
- Digman, J. M. (1990). Personality structure: Emergence of the five-factor model. *Annual Review of Psychology*, 41, 417-440.
- Dollard, J. i Miller, N. E. (1950). *Personality and psychotherapy: An analysis in terms of learning, thinking and culture*. New York: McGraw-Hill.
- Endler, N. S. i Magnusson, D. (1976). Toward an interactional psychology of personality. *Psychological Bulletin*, 83, 956-974.
- Ekehammar, B., Nilsson, I. i Sidanius, J. (1989). Social attitudes and social status: A multivariate and multinational analysis. *Personality and Individual Differences*, 10, 203-208.
- Ekehammar, B., Sidanius, J. i Nilsson, I. (1989). Social status: Construct and external validity. *Journal of Social Psychology*, 127, 473-481.
- Eysenck, H. J. (1947). *Dimensions of personality*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Eysenck, H. J. (1951). Primary social attitudes as related to social class and political party, *British Journal of Sociology*, 3, 198-209.
- Eysenck, H. J. (1954). *The psychology of politics*. New York: Praeger.
- Eysenck, H. J. (1957). *The dynamics of anxiety and hysteria*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Eysenck, H. J. (1967). *The Biological Basis of Personality*. Springfield, Illinois: C. C. Thomas.
- Eysenck, H. J. (1970). *The Structure of human personality* (3rd ed.). London: Methuen.
- Eysenck, H. J. (1971). Social attitudes and social class. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 10, 210-212.
- Eysenck, H. J. (1977). *Crime and personality* (3rd edition). London: Routledge & Kegan Paul.
- Eysenck, H. J. (1990). Biological dimensions of personality. U: L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of Personality: Theory and Research*. New York: Guilford Press.
- Eysenck, H. J. (1991). Dimensions of personality: 16-, 5- or 3- Criteria for a taxonomic paradigm. *Personality and Individual Differences*, 12, 773-790.

- Eysenck, H. J. i Eysenck M. (1985). *Personality and individual differences: A natural science approach*. New York: Plenum.
- Eysenck, H. J. i Eysenck S. B. G. (1976). *Psychoticism as a dimension of personality*. London: Routledge & Kegan.
- Eysenck, H. J. i Gudjonsson, G. H. (1989). *The causes and cures of criminality*. New York: Plenum Press.
- Eysenck, H. J. i Wilson, G. D. (1978). *The psychology of ideology*. Baltimore, MD: University Park Press.
- Eysenck, S. B. G. i Eysenck, H. J. (1977). The place of impulsiveness in a dimensional system of personality description. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 16, 57-68.
- Fiske, D. W. (1949). Consistency of the factorial structures of personality ratings from different sources. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 44, 329-344.
- Fulgosi, A. (1979). *Faktorska analiza*. Zagreb: Školska knjiga.
- Goldberg, L. R. (1982). From ace to zombie: Some explorations in the language of personality. U: C. D. Spielberger i J. N. Butcher (Eds.), *Advances in Personality Assessment*, Vol.1, Hillsdale, N.J.: Erlbaum.
- Goldberg, L. R. i Rosalack, T. K. (1994). The Big-five factor structure as an integrative framework: An empirical comparison with Eysenck's P-E-N model. U: C. F. Halvarson, G. A. Kohnstamm i R. P. Martin (Eds.) *The developing structure of temperament and personality from infancy to adulthood*. New York: Erlbaum.
- Guilford, J. P. (1956). *Fundamental Statistics in Psychology and Education*. New York: McGraw-Hill.
- Hošek, A. (1988). Struktura socijalnog statusa muške omladine u SFRJ. *Revija za sociologiju*, 19, 275-295.
- Hošek, A., Bosnar, K. i Zarevski P. (1984). Relacije pokazatelja socioekonomskog statusa i osobina ličnosti procijenjenih pod jednim kibernetičkim modelom. *Čovek i zanimanje*, 4, 15-19.
- Hošek, A., Momirović, K. i Prišlin R. (1989). Relacije statusnih karakteristika i socijalnih stavova mladih. *Revija za sociologiju*, 20, 427-435.
- Lindesmith, A. R. i Strauss, A. L. (1942). *Social Psychology*. New York: Dryden.
- McCrae, R. R. i Costa, P. T. (1985). Comparison of EPI and psychoticism scales with measures of the five-factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 6, 587-597.
- McCrae, R. R. i Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 81-90.
- Milas, G., Rimac, I. i Buzov, Ž. (1991). Društveni status i usvajanje makijavelističkih uvjerenja kod mladih. *Revija za sociologiju*, 22, 359-366.
- Mischel, W. (1973). Toward a cognitive social learning reconceptualization of personality. *Psychological Review*, 80, 252-283.
- Mischel, W. (1990). Personality dispositions revisited and revised: A view after three decades. U: L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of Personality: Theory and Research*. New York: Guilford Press.
- Ray, J. J. (1983). The workers are not authoritarian: attitude and personality data from six countries. *Sociological society research*, 67, 166-189.
- Riemann, R., Grubich, C., Hempel, S., Mergl, S. i Richter, M. (1993). Personality and attitudes towards current political topics. *Personality and Individual Differences*, 15, 313-321.
- Saksida, S. i Petrović, K. (1972). Teoretični model socialne stratifikacije: Poskus kvantitativne verifikacije. *Teorija in praksa*, 9, 1407-1419.

Sidanius, J. i Ekehammar, B. (1983). Sex, political party preference, and higher-order dimensions of sociopolitical ideology. *Journal of Personality*, 115, 233-239.

Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*. New York: Macmillan.

Stacey, B. G. i Green, R. T. (1971). Working-class conservatism: A review and an empirical study. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 10, 10-26.

Strelau, J. (1987). The concept of temperament in personality research. *European Journal of Personality*, 1, 107-117.

Tucker, L. R. (1951). A method for synthesis of factor analysis studies. *Personnel Research Section Report*, No 984, Washington: Department of Army.

Tupes, E. C. i Christal, R. E. (1961). Recurrent personality factors based on trait ratings. *USAF Technical Report ASD-TR-61-97*.

Zuckerman, M. (1989). Personality in the third dimension: A psychobiological approach. *Personality and Individual Differences*, 10, 391-418.

RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL STATUS AND BASIC PERSONALITY DIMENSIONS

Goran Milas, Ivan Rimac

Institute for Applied Social Research, Zagreb

In this paper an attempt has been made to determine the relationship between social status and personality dimensions. The survey was conducted on 2432 subjects aged 18-76. After separate factor analysis of social status and personality indicators was conducted, the extracted dimensions were correlated on the whole sample, male and female subsamples, and age-defined subsamples. The results indicate that social status has only a weak influence on personality. The negative relationship between educational status and authoritarian conformism has been established. According to Eysenck, this dimension belongs primarily to the domain of social attitudes, and in the Big Five model it is closest to the inverse of the openness to experience. Lower socio-economical status is probably responsible for the larger amount of stressful events to which a person is exposed, which is a plausible explanation for the greater degree of anxiety and depression such a person is experiencing. No statistically significant relationship has been found between social status and unsocialised, impulsive and aggressive personality traits, which opposes Eysenck's hypothesis.

DAS VERHÄLTNISS VON GESELLSCHAFTSSTATUS UND DEN GRUNDDIMENSIONEN DER PERSÖNLICHKEIT

Goran Milas, Ivan Rimac

Institut für angewandte Gesellschaftsforschung, Zagreb

Vorliegende Arbeit versucht festzustellen, auf welche Weise gesellschaftlicher Status und Persönlichkeitsdimensionen miteinander verbunden sind. Es wurde eine Untersuchung an 2432 Testpersonen im Alter zwischen 18 und 76 Jahren durchgeführt. Nach getrennter Faktorisierung der Gesichtspunkte des Gesellschaftsstatus und der Persönlichkeitsdimension wurden die aussonderten Grunddimensionen miteinander korreliert: einmal für die gesamte Testgruppe, dann für die Untergruppen der männlichen und weiblichen Testpersonen und schließlich für verschiedene Altersgruppen. Es zeigte sich, daß der gesellschaftliche Status des einzelnen lediglich geringfügig auf seine Persönlichkeit Einfluß nimmt. Der Qualifikationsstatus steht in negativem Bezug zum autoritären Konformismus, einer Dimension, die sich gemäß Eysenck im Bereich gesellschaftsbezogener Einstellungen befindet, nach dem Big-Five-Modell wiederum einer Erfahrungsverschlossenheit am nächsten liegt. Ein niedriger materieller Status ist vermutlich verantwortlich für eine höhere Konzentration von Streß, was zu vermehrter Beklommenheit und Depressivität führt. Es erwies sich, daß der gesellschaftliche Status in keinem wesentlichen Bezug zu unsozialisierten, impulsiven und aggressiven Persönlichkeitseigenschaften steht, was den Voraussetzungen Eysencks widerspricht.